

Levensonderhoud en vooruitgang

Hoe is de antroposofie het beste te financieren? De Duitser Rolf Kerler breekt daar zijn hoofd over, sinds hij vanaf 1988 penningmeester is van de Algemene Antroposofische Vereniging in Dornach, Zwitserland. 'De Antroposofische Vereniging moet haar plaats kunnen bewijzen en niet in eenzijdigheden vervallen.'

Michel Gastkemper

Zaterdagochtend in Bochum, in het Roergebied. Het gebouw van de GLS Gemeinschaftsbank is helemaal leeg. In een kleine, eenvoudige kantooruimte staat de grijzige, bijna zestigjarige Rolf Kerler mij te woord.

'Dit is voor mij een vrije zaterdag. Het gebeurt niet veel dat ik op zo'n dag vrij ben, gemiddeld slechts zes keer per jaar. Want als onze bestuursvergadering in Dornach niet op donderdag of vrijdag klaar is, gebruiken we de zaterdag als uitwijkmogelijkheid. Verder zijn er ook weekend-bijeenkomsten, bijvoorbeeld van de sectie voor sociale wetenschappen. En dan zijn er nog allerlei andere conferenties in Dornach, of ledenvergaderingen in Duitsland waar ik bij moet zijn. Deelnemers met een fulltime werkweek die zulke bijeenkomsten willen bijwonen, hebben nu eenmaal vaak weinig andere mogelijkheden, dus zit er niet veel anders op dan die juist in het weekend te houden.

Gisteravond was er nog een vergadering, hier in Bochum. Ik ben er al een paar dagen om te vergaderen, dat gebeurt elke maand. Ik kon niet meer naar huis reizen, want dat kost mij zes uur met de trein. Ik woon in Arlesheim, Zwitserland, op een steenworp afstand van Dornach bij Bazel. Daar staat op een heuvel het Goetheanum-gebouw, de thuisbasis van de Algemene Antroposofische Vereniging, waar ik penningmeester van ben. Maar Dornach is wel een ander kanton-gebied dan Arlesheim, elke dag steek ik te voet de grens over naar een ander kanton!'

In wat voor functie bent u hier?

'Ik zit nog steeds in het bestuur van de **Treuhandstelle** in Bochum, een stichting die in Nederland een soort trust genoemd zou worden: een overkoepelend verband van organisaties die elk echter juridisch zelfstandig zijn. Deze stichting is trouwens ook de voorloper van de GLS Gemeinschaftsbank, net zoals vroeger in Nederland eerst Ferment en later Stichting Triodos voorbereiders waren voor Triodos Bank. Alleen bestaat in Duitsland deze voorloper nog altijd; de Treuhandstelle is naast de Bochumer bank nog steeds actief. Beide organisaties zijn sterk met de naam van bankpionier en oprichter Wilhelm Ernst Barkhoff (1916-1994) verbonden. De Treuhandstelle werd in 1961 opgericht, in 1968 kwam ik erbij. Ik maakte in dat jaar de eindscriptie voor mijn studie. Ik had aan de economische faculteit voor de vakrichting sociologie gekozen. Mijn scriptie had als titel Die Mythos des Fortschritts: men denkt vooruitgang te boeken, maar komt in werkelijkheid geen stap verder. Ik hield me daarin bezig met Karl Marx, August Comte en John Spencer.'

U bent dus eigenlijk van de jaren-zestig generatie?

'In 1968 behoorde ik tot de stroming die het geldwezen anders wilde aanpakken, het hele financiële gebied bewuster wilde hanteren en ook vernieuwen. Ik was geen type om te demonstreren en de mensen te vertellen hoe je het anders zou moeten doen. Een beslissende ervaring was een heftige discussie onder leeftijdsgenoten over de macht van het kapitaal, die volgens hen gebroken moest worden. Aan een van de deelnemers werd toen gevraagd: waar laat je eigenlijk je geld? Dat bleek hij juist bij een bank te hebben staan, waarvan hij de praktijken zo verketterde!'

Hoe bent u ertoe gekomen om socioloog in financiële zaken te worden?

'Mijn eindexamenonderwerp was het bankwezen, omdat mijn vader daarin zijn werk had. Om na school als dienstweigeraar te worden aanvaard, moest ik snel een baantje vinden. Mijn vader hielp me daaraan, op de bank. Daarna ging ik economie studeren, maar dat was me te eenzijdig. Zo werd ik socioloog met interesse voor financiën en economie, wat ik later met antroposofie verbond. De antroposofie vond ik niet door mijn familie, maar via mijn schoolkameraden.'

Kent u Otto Schily persoonlijk, de Duitse minister van Binnenlandse Zaken? Hij is ook van de generatie van 1968 en sprak zich jaren geleden in de Bondsdag expliciet uit voor sociale driegeleding.

'Nee, niet persoonlijk. Maar ik heb er wel eens over gedacht hem een keer in het Goetheanum uit te nodigen. Hij heeft het nawoord geschreven bij de Duitse uitgave van Steiners boek De kernpunten van het sociale vraagstuk.'

De regering-Schröder lijkt het momenteel in Duitsland niet slecht te doen. Het is haar nu net gelukt een akkoord met de sociale partners te sluiten.

'Ja, Bündnis für Arbeit heet dat, tussen werkgevers en werknemers. En dat terwijl niemand het meer had verwacht. Om de werkloosheid terug te dringen, wil men bijvoorbeeld allochtonen tot ICT-ers (informatie- en computerspecialisten) opleiden.'

Bent u tevreden over het regeringsbeleid?

'Ha, een moeilijke vraag. Trouwens, ik woon nu in Zwitserland. Ik heb meer te maken met het beleid van de Zwitserse regering. Maar wat de kwaliteit aangaat: ik persoonlijk kan slechts met de grootste moeite de debatten in de Bondsdag aanzien. Hoe de mensen daar met elkaar omgaan... Dat bezie ik dan vanuit een menselijke, een sociale hoek. Verder heb je bij principiële vraagstukken natuurlijk ook altijd met de politiek te maken, omdat die zich eigenmachtig veel te veel in zulke zaken mengt. In de economische ontwikkelingen bijvoorbeeld, maar ook in culturele vraagstukken. Maar aan de andere kant is het maatschappelijke klimaat over het geheel genomen ook weer niet zó slecht.'

Hoe denkt u dat de kloof tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden te overbruggen is?

'Economische hulp is zeker nodig en nuttig. Maar dat is meer voor de korte termijn. Op de lange termijn moet je het op een ander niveau aanpakken. Mensen moeten zich kunnen ontwikkelen en zelfstandig kunnen worden. Rudolf Steiner zegt dat je een enkel individu met brood kunt helpen, maar dat je een groep mensen alleen brood kunt verschaffen door ze aan een wereldbeschouwing te helpen, een opvatting over de zin van het leven. Die hoeft dus niet dezelfde als de jouwe te zijn! En verder bloeien mensen op door ook geestelijke rijkdommen uit te wisselen: culturele waarden, religieuze opvattingen, visies op de natuur. Je kunt niet generaliseren wat het beste is: geld schenken of nieuwe krachten aan mensen ontlokken.'

Hebt u persoonlijk ervaringen op dit gebied?

'Eigenlijk niet. Ik ben een keer een dag of tien in Zuid-Amerika en ook in Afrika geweest. Dan kun je de zaak nog niet echt beoordelen.'

Wat voor werk deed u in Bochum voordat u naar Dornach ging?

'In 1968 werd ik directeur van de Treuhandstelle en in 1974 van de Gemeinschaftsbank. Veertien jaar later, in 1988, werd ik gevraagd penningmeester te worden van de Algemene Antroposofische Vereniging in Dornach. Gisela Reuther was daar mijn voorgangster. Zij komt ook uit deze stad, vandaar wellicht dat ze mij vroeg het van haar over te nemen.'

Stelde u zich een speciaal doel?

'Nauwelijks. Ze hadden gewoon iemand nodig die zich met de financiën kon bezighouden.'

Wat trof u in Dornach aan?

'Hm, moeilijk te zeggen. In ieder geval een spannende opgave. Het kostte me geen moeite om erin te duiken. Waarvoor je moet zorgen, is dat het geld niet in de weg zit bij wat je wilt doen. Dat je, in ieder geval voor ieders levensgevoel, een vrije ruimte schept waarin mensen zich kunnen ontplooien. Daarvoor moet je de mensen kennen en vervolgens de verschillende visies, zaken en meningen op elkaar afstemmen. Het is in wezen niet zo veel anders dan een initiatief tot een bank. Alleen komen bij een bank de problemen niet van binnenuit, maar van buitenaf. Er wordt bijvoorbeeld gezegd: je mag niet experimenteel te werk gaan, het geld moet je aan specialisten overlaten, enzovoort. Inderdaad zul je bij een bank-initiatief eerst een vertrouwensbasis moeten creëren.'

Wat was uw hoofddoel?

'De Antroposofische Vereniging een breed financieel fundament geven. Ik ging er niet heen om een revolutie te beginnen! Ik wilde werken vanuit een puur dienstverlenende optiek. Een uitdaging was het wel.'

Waarom een uitdaging?

'De vereniging staat gewoon in de wereld. Zij moet steeds kunnen bewijzen dat ze daar haar plaats heeft en niet in eenzijdigheden vervalt. En dan de zorg voor de Vrije Hogeschool voor Antroposofische Geesteswetenschap, die door de overheid helemaal niet gesubsidieerd wordt. Het is geen kleinigheid als men die wil laten groeien. Het is een uitdaging om zowel de mensen als de financiën ervoor te vinden.'

Hoe heeft u dat klaargespeeld?

'Ik heb dat niet klaargespeeld! Of iets financieel haalbaar en goed is, hangt niet van een enkel persoon af. Het probleem met de vereniging is momenteel dat die niet zo groeit. Dat hangt voor een groot deel toch af van de contacten die je in de wereld kunt leggen.'

Voelt u zich innerlijk verwant met de eerste penningmeester (van 1923 tot 1963) van de Algemene Antroposofische Vereniging, Günther Wachsmuth?

'Nauwelijks. Hij was toch in de eerste plaats een man die zich aan de natuurwetenschap wijdde. Het penningmeesterschap deed hij er zo'n beetje bij. Later is dat steeds belangrijker geworden, ook omdat hij alleen overbleef, samen met Albert Steffen. Er is wel een biografie van hem uitgekomen, maar die is nog erg fragmentarisch gebleven. De moeilijkheden die in zijn leven optraden zijn daarin niet te vinden.'

Hij heeft zich net als u ingezet voor het Goetheanum en de zaal.

'In de jaren twintig zorgde hij ervoor dat het Goetheanum werd gebouwd en na de Tweede Wereldoorlog, in de jaren vijftig, dat de zaal zijn voorlopige eindvorm kreeg. Dat was zijn levenswerk. Maar ik waag het niet om me met hem te vergelijken.'

Onder uw penningmeesterschap is de zaal een paar jaar geleden volledig gerenoveerd. Bevalt de zaal?

'Om eerlijk te zijn was de zaal niet mijn eigen innigste wens. Er zijn mensen die heel blij zijn en dankbaar dat hij nu deze vorm heeft gekregen. Bijvoorbeeld voor de klassenuren van de Vrije Hogeschool voor Antroposofische Geesteswetenschap is hij heel geschikt. Maar de problemen met de akoestiek zijn nog altijd niet helemaal voorbij. Terwijl we ons daarvoor toch door professionals hebben laten bijstaan. Maar ja, iemand die niet zo goed kan spreken geeft bij het luisteren altijd problemen, wat je ook doet.'

Is de financiering nu helemaal rond?

'Er is nog een tekort van ongeveer 1 miljoen Zwitserse franken, op een totaal van meer dan 25 miljoen. Het hele zaalproject is gefinancierd met gerichte schenkingen. Het grootste deel is rond, nu alleen nog een laatste rest.'

En hoe zit het met het toneelgedeelte?

'Bij het toneel hebben we alleen het allernoodzakelijkste kunnen doen, dat ging boven onze macht. We hebben dat bewaard voor later, om het dan te saneren. Maar dat is meer iets voor mijn opvolger. Dat zal ik niet voor mijn rekening nemen.'

Dat is over een jaar of tien?

'Dat hebben we gezegd toen we ermee begonnen, in 1996. Maar ik ben al tegen de zestig en doe dit geen tien jaar meer.'

Bent u tevreden met uw werk?

'Jawel. Maar eenvoudig is het niet. Zoals ik zei vormt de Vrije Hogeschool een belangrijk onderdeel van de Algemene Antroposofische Vereniging. Het is het onderzoekscentrum met verschillende afdelingen: pedagogie, landbouw, geneeskunde, wiskunde, astronomie, natuurwetenschappen, sociale wetenschappen, de verschillende kunsten. Maar we zouden nog actiever moeten zijn, meer in wisselwerking met de samenleving moeten treden. We hebben immers het een en ander te bieden.

We proberen dat dit jaar voor het eerst door een echt jaarverslag te maken, zoals elke organisatie dat doet. In ons nieuwe jaarbericht, de Jahresausblick, nemen we niet alleen data en aankondigingen van conferenties op, maar beschrijven we ook waar we het afgelopen jaar mee bezig zijn geweest en wat we het komende jaar gaan doen. Daarmee hopen we zichtbaarder te maken waar wij voor staan en op die manier ook de benodigde gelden te kunnen aantrekken. Want het financieren van zoiets is een apart probleem.'

Is geld helemaal waarde vrij of heeft het ook een eigen inhoud?

'Tja, de omgang met geld is een vraagstuk apart. Geld kan een eigen dynamiek ontwikkelen, zich steeds willen vermeerderen en op die manier de mens in zijn greep krijgen. Je ziet dat op de beurs aan de koersen, die moeten altijd maar hoger. Bij beleggingen kun je door zo'n verleiding bevangen raken en de neiging krijgen om altijd meer te willen hebben, zodat het met je op de loop gaat.'

Wat heeft u in die 30 jaar geleerd dat u nu op dit gebied bezig bent?

'Ik heb me vooral beziggehouden met schenkingen en de mogelijkheden die deze bieden. Meer dan bijvoorbeeld Triodos Bank in Nederland, die zich sterk op kredietverlening richt en daar heel succesvol in is. Het belangrijkste is mensen met elkaar in contact te brengen. Krijg je een bepaald kapitaal tot je beschikking, dan kunnen twee verschillende reacties optreden: het verlamt je, je wordt er lui van, of het zet juist aan tot activiteit en het doen van nieuwe ontdekkingen, zodat een nieuw gebied wordt geopend.'

Wat vindt u van die explosieve groei van internetfondsen op de beurs?

'Ik wil de enorme belangstelling voor internetbedrijven en de bijbehorende groei op de beurs niet alleen maar negatief beoordelen. Je kunt het ook zien als een wijze waarop de bevolking deel kan hebben aan het aanwezige kapitaal. Banken zijn er juist om goed met geld om te gaan. Zij bewerken een herverdeling van het geld, zodat het overschot van de een terecht komt bij de ander. Die kan er dan iets mee doen. Het is moeilijk schenkingen te begeleiden. Je moet als schenker het geld kunnen loslaten, niet verder willen bepalen wat ermee gebeurt. De ander vrij laten is een kunst. Wat moet je doen als een schenker zijn geld terug wil hebben?'

Gebeurt dat veel?

'Ja, dat komt voor. Bijvoorbeeld bij het verlenen van kredietgaranties of bij

vermogensbeheer, waar we bij de Treuhandstelle veel mee te maken hebben. Steeds is sprake van een soort conceptie. Er komt iemand die zegt: "Ik kan zelf niets meer, ik heb het geld ook niet meer nodig, ik ben oud, wat zal ik ermee doen? Aan wie geef ik het, wie vertrouw ik het toe? Ik wil graag dat er wat goeds mee gebeurt. Ik geef het gewoon aan zo'n instantie, verder moeten zij het maar beoordelen."

We maken dan een contract op dat na tien jaar afloopt. Na die tijd kan er geen aanspraak meer op worden gemaakt. We spreken af hoe we het samen zullen doen. Als iemand dan geen vertrouwen heeft in waar zijn schenking terecht is gekomen en die terug wil hebben, dan moeten wij als organisatie zorgen dat wij hem kunnen terugbetalen, hoe moeilijk dat soms ook kan zijn. Dat is de ene kant van de zaak. De andere kant is of een initiatief ook rijp is om er iets aan te schenken.

Ik kan een voorbeeld geven van een "verkeerde schenking". Er was een zoon van een industrieel die een vermogen erfde van rond de honderd miljoen. Hij wilde een kwart daarvan onder zijn werknemers verdelen. Maar het was een enorm bedrijf met enkele duizenden mensen. Ieder kreeg zeven- à achthonderd Duitse mark. Er ontstond ontevredenheid over het geringe bedrag. Uit welk motief deed die man dat? Was het alleen om zijn status te vergroten? Misschien was het beter als hij het hele bedrag had ingezet voor iets nieuws, voor een verbetering.'

'Er zijn kwalitatieve verschillen tussen schenken, lenen en kopen. Iets kopen is vooral ten eigen bate. Lenen dient om iets groters in het hier en nu te realiseren. Bij schenkingen kunnen nieuwe mogelijkheden worden ontwikkeld.

Zo kun je ook naar de Algemene Antroposofische Vereniging kijken. Je koopt tijdschriften, toegangkaartjes en boeken vooral voor jezelf. Met de contributie daarentegen neem je deel aan het (gemeenschaps)leven van de vereniging en maakt dat leven mede mogelijk. Daarbij heb je natuurlijk bepaalde verwachtingen, maar je hebt geen garantie dat die uitkomen. Hoeveel schenkingen binnenkomen hangt helaas - of godzijdank - ervan af of er mensen zijn die echt wat willen. De praktijk is momenteel dat waar tekorten in de lopende huishouding bestaan, die met schenkingen worden bestreden. Het kan op het moment eigenlijk niet anders.'

U deed vorig jaar bij de jaarcijfers een poging tot een nieuwe benadering.

'Bij de begroting van 1999 hebben we geprobeerd het geheel op een nieuwe manier te bekijken. We maakten onderscheid tussen vier onderdelen: de vereniging, de Hogeschool, het theater en het gebouw. Het is niet de definitieve of enige mogelijke indeling, maar het maakt wel wat zichtbaar. Geen van de onderdelen bedruipt zichzelf volledig. Algemene ledenbijdragen zijn nodig om de verschillende activiteiten te financieren. Het behoort allemaal tot het leven aan het Goetheanum. Er wordt wel gezegd dat je zou moeten toewerken naar specifieke, gerichte ledenbijdragen, maar dat is voor mij een grote vraag. Breng je dan geen koopelement in een gebied waar juist vrijheid en belangeloosheid nodig zijn?

Diverse antroposofische werkvelden werpen zich op concrete maatschappelijke taken. Gevraagd wordt wat zij daarbij aan de Antroposofische Vereniging hebben. Maar is de vraag eigenlijk niet andersom: zij zijn de Antroposofische Vereniging al, maar hebben zij dat wel in de gaten? Al die mensen samen vormen een gemeenschap, een vereniging op activiteitsniveau, van de Hogeschool, de secties, de vereniging. Nu moet die vereniging nog zichtbaar worden.'

Waar is de Antroposofische Vereniging voor?

'Ik zou zeggen het doordringen van alle gebieden van het leven met geestelijke impulsen. Zodat je onafhankelijk wordt van economische en politieke bindingen. In wezen is de vereniging het orgaan daarvoor. Moeilijk, de vereniging...

Als je bedenkt hoe krap we bemeten zijn. Voor de pedagogische sectie bijvoorbeeld is er alleen een sectiehoofd en een secretaresse. Er komt nu een gedeeltelijk een personele aanvulling uit Nederland bij. Dat zou het deel van de Hogeschool moeten zijn dat zich met

pedagogische vragen bezighoudt, en dat in een tijd waarin de vraagstukken op dat gebied levensgroot zijn. En zo kun je doorgaan en alle secties doornemen. We knagen aan ons bestaansminimum.

Ik zou de zaak niet willen opsplitsen. Dan dreigen er ontslagen. En dan is het de vraag wie dat bepaalt, om hoeveel mensen het gaat, om welke mensen, wie eerst, enzovoort. Het geheel aan het Goetheanum is ook zo gebouwd en ingericht dat alles met elkaar te maken heeft, het past bij elkaar, het heeft een bepaalde maat. Ik hoop niet dat we afdelingen moeten sluiten of zo. Moeten we bijvoorbeeld de administratie verzelfstandigen om zo kosten te drukken?'

Wat wordt er eigenlijk gedaan met de bijdrage van bijna zeshonderdduizend gulden uit Nederland aan de Algemene Antroposofische Vereniging?

'Die vraag hoor ik wel vaker. Er wordt dan gezegd dat de Nederlandse penningmeester, Jaap van der Haar, die vraag niet kan beantwoorden. Mijn antwoord zou zijn dat daarmee het leven aan het Goetheanum mogelijk wordt gemaakt. Dat moet je onderhouden. De baten uit de activiteiten zijn daarvoor niet voldoende. De bijdragen leveren aanvullend een bepaald percentage. Ik kan dat slecht, de zaken opdelen. Maar misschien bestaat die wens wel om de bijdrage aan iets bepaalds te kunnen besteden...

Misschien steekt er achter die vraag nog wat anders, is men ontevreden met wat er geboden wordt, of is het ondoorzichtig? Het is ook Jaap van der Haar die daar wat aan probeert te doen. We zullen duidelijk moeten maken wat er met het geld gebeurt. Maar alleen cijfers zijn daarvoor ongeschikt, het moet beschreven worden.

En net als met de renovatie van de zaal, zullen we voor speciale projecten speciale financieringsvormen moeten treffen. Daarvoor moeten geen gewone ledenbijdragen worden gebruikt. Een andere vraag die ons bezighoudt is of de hoogte van de bijdrage belemmerend werkt. Als we meer leden zouden krijgen, zou die naar beneden kunnen. De ledenbijdragen lopen enigszins terug, maar dat is niet zo verwonderlijk met de geweldige inspanning die voor de zaal is geleverd. In relatieve zin is het aandeel voor enkel de vereniging minder geworden, in absolute zin is er voor het geheel juist meer opgebracht. En gelukkig zijn er ook landen waar de ledenbijdrage toeneemt en er meer leden bijkomen, de Verenigde Staten bijvoorbeeld. Dat geeft hoop. Het beeld verschuift inderdaad een beetje, we zullen onze hoop ook moeten vestigen op giften buiten de ledenbijdragen om. Maar ik wil niet van een pessimistisch scenario uitgaan. Misschien heeft men in Nederland nog goede suggesties. Daar zijn er interessante ontwikkelingen wat maatschappelijke gerichtheid betreft, bijvoorbeeld Triodos Bank en de antroposofische verslavingszorg, waar je hoop uit kunt putten. Zulke zaken zijn het belangrijkste paard waarop ik wed.'

De Gemeinnützige Treuhandstelle in Bochum was in 1961 de eerste Duitse stichting voor borgstellingen, open voor iedereen die zich uit eigen engagement openbare taken ten algemene nutte stelt. De Treuhandstelle is tegenwoordig een verband van ruim driehonderd verenigingen met zo'n algemene doelstelling. Zij heeft een balansvolume van meer dan 65 miljoen DM en beheert ruim tachtig bijzondere vermogens, alsmede diverse schenkingsfondsen. Haar doel is het bevorderen van de sociale, ecologische en culturele opgaven van haar ledenorganisaties. Bevriende Treuhandstellen zijn werkzaam in Berlijn, Hannover, Pforzheim, Stuttgart, aan het Bodensee en in München.

De GLS Gemeinschaftsbank in Bochum, opgericht in 1974, is een niet-commerciële bank met ongeveer 11.000 leden. In Duitsland heeft zij het langste ervaring op het gebied van ethisch-ecologische geldbeleggingen. De bank financiert meer dan 1300 projecten. In 1999 bedroeg het balanstotaal 328 miljoen DM. Samen met de Treuhandstelle bedient zij bijna twintigduizend klanten.

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 30, mei 2000

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl